

migracija seoske omladine (s posebnim osvrutom na socijalnu mobilnost migranata)

maria oliveira
roca

institut za društvena
istraživanja
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

primljeno rujna 1988.

Osnovna teza ovog rada, po kojoj migracija u grad pridonosi značajnoj socijalnoj mobilnosti mladih sa sela, samo je djelomično potvrđena. Ona više vrijedi u slučaju intergeneracijske nego intrageneracijske mobilnosti. U obje vrste socijalne mobilnosti veće su mogućnosti višeg uspona na društvenoj ljestvici onim migrantima koji su dolaskom u grad nastavili školovanje, a znatno manje onima koji su se odmah uključili u radnu snagu. Dakle, migracija radi obrazovanja dokazala se kao jači faktor vertikalne mobilnosti nego migracija radi zaposlenja u gradskoj privredi. Bez obzira na razlog preseljavanja, migranti koji su dolazili u grad u ranijem razdoblju postigli su viši stupanj intergeneracijske i intrageneracijske mobilnosti od onih što su došli u kasnije. Urbani i ruralni prostori sve se više homogeniziraju. Naime, grad postaje prostor stanovanja i rada pripadnika srednjih i viših društvenih slojeva, a ruralna naselja nisu više samo područja rada i stanovanja seljaka nego i područja stanovanja (a rijetko rada) najnižih društvenih slojeva. Štoviše, migracija iz sela u grad nije, kao prije, tako snažan kanal društvene promocije.

uvod

—> Među rijetkim hipotezama o migraciji koje su gotovo u potpunosti potvrđene jest i ona da stanovništvo u ranijoj radnosposobnoj dobi čini znatnu većinu među migrantima i to kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju.¹⁾

Glavni razlozi za migriranje omladine jesu u prostornoj neravnoteži između ponude i potražnje za zaposlenjem i srednjim, te visokim obrazovanjem, osobito između ruralnih i urbanih područja. Štoviše, mladi su spremniji od starijih za preseljenje jer su socijalno i ekonomski manje vezani sa sredinom porijekla, i lakše se prilagođuju novim prilikama. To, međutim, više vrijedi za razvijene sredine,

1) Vidi: R. P. Shaw: *Migration Theory and Fact — A Review and Bibliography of Current Literature*, Philadelphia: 1975, str. 18; R. I. Woods: *Population Analysis in Geography*, London: Longman, 1979, str. 171.

dok je u manje razvijenim područjima migracija jedini izlaz u potrazi za prvim zaposlenjem ili daljim školovanjem.²⁾

U Hrvatskoj je, prema podacima iz popisa stanovništva 1981, bilo 50,3% migranata koji su se preselili u dobi između 15. i 29. godine. Unutar samoga omladinskog kontingenta migranata više od polovine bilo je između 20. i 24. godine u vrijeme posljednjeg preseljenja. Dakle, većina mladih migrira kad ulazi u radnosposobnu dob nakon srednjeg obrazovanja i u reproduksijski najfertilniju dob. Također, većinu (64,58) mladih migranata čine žene.

Premda ne postoje objavljeni podaci o migraciji iz ruralnih u urbana područja u Popisu stanovništva 1981, najvjerojatnije je taj tip migracije još uvijek najčešći, kao što je bilo do 1971. Naime, tada je gotovo polovina od svih migracijskih tokova išla iz sela ili mješovitih naselja u gradove.³⁾ Nema ni podataka o socio-profesionalnoj strukturi migranata. Želi li se dakle detaljnije i dublje analizirati sociodemografske aspekte migracije seoske omladine potrebna su terenska istraživanja i to na širim područjima.

Osnovna teza ovog rada glasi: **Došlo je do značajne intergeneracijske i intrageneracijske socijalne mobilnosti mladih migranata njihovim dolaskom u grad i radom u gradu.**⁴⁾

Treba napomenuti da je ovdje riječ o preliminarnoj analizi jer bi za detaljnije proučavanje socijalne mobilnosti migrantske seoske omladine bilo potrebno uspoređivati ovaj kontingent s grupama mladih nemigranata u gradskim i seoskim područjima, a to se nije moglo učiniti sa spomenutim uzorkom. Prije same analize socijalne mobilnosti mladih ruralno-urbanih migranata potrebno je ukazati na osnovna prostorna i demografsko-socijalna obilježja današnje seoske omladine SR Hrvatske.

osnovna obilježja seoske omladine

Godine 1981. gotovo je polovina omladine⁵⁾ živjela izvan urbanih područja. Mladi kontingent predstavlja oko petine svih stanovnika ruralnih naselja, a toliki je njihov udio i u gradovima. Pretpostavlja se, međutim, da će se ovaj udio u osamdesetim godinama znatno smanjiti jer je starenje stanovništva uvelike zahvatilo gotovo sva ruralna područja u svim regijama Hrvatske. Kako je poznato, proces starenja ruralnog stanovništva rezultat je uzročno-posljedične

2) Vidi: R. P. Shaw: **Migration Theory...**, op. cit., str. 18: **Selected Demographic and Social Characteristics of the World's Children and Youth**, New York, United Nations, Department of International Economic and Social Affairs, 1986; M. Todaro: **Internal Migration in Developing Countries**, Geneva: International Labour Office, 1975.

3) Vidi: M. Oliveira-Roca: Tipovi i struktura unutrašnjih migracija SR Hrvatske, **Rasprave o migracijama**, Zagreb, 1980, br. 61, str. 34.

4) Za hipotezu o socijalnoj mobilnosti mladih migranata sa sela korišteni su podaci dobiveni iz terenskog istraživanja koje je u okviru makroprojekta "Sociokulturni razvoj" Instituta za društvena istraživanja i Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u srednjoročnom razdoblju programa SIZ-a za znanost SRH, provedeno 1984/85. u cijeloj Hrvatskoj, i koje je obuhvatilo aktivno stanovništvo, uključujući radnike u udruženom radu, obrtnike i individualne poljoprivrednike. Radi se o reprezentativnom uzorku od 2.710 ispitanika, od kojih je 50,4% bilo migranata. U poduzorku migranata najbrojniji su ruralno-urbani migranti (33,5%), a među njima je 67% omladinaca. O tom istraživanju detaljnije vidi tematski broj **Revije za sociologiju**, 1986, broj 1-4: "Istraživanje društvene strukture", 209 str.

5) U ovom radu omladinom se smatraju osobe u dobi od 15 do 29 godina. Društveno značenje "dobi" varira u raznim kulturnim sredinama među zemljama i raznim vremenima. U zemljama u razvoju omladinska dob uglavnom počinje ranije, a ranije i završava; u razvijenim sredinama počinje i završava kasnije. U Hrvatskoj se znatan dio populacije u kohorti od 25 do 29 godina još školuje ili je nezaposlen, odnosno još nije ekonomski nezavisan. Vidi: M. Oliveira-Roca: "Socio-demografska i prostorna dinamika i struktura omladine u SR Hrvatskoj" u knjizi: **Fragmenti omladine**, Zagreb: RZ SSO SRH i IDIS. 1988.

veze između prirodnoga i mehaničkog kretanja i dobne strukture stanovništva nekog područja. Prema Nejašmiću, prirodni priraštaj stanovništva seoskih naselja počeo je stagnirati krajem šezdesetih godina, a apsolutno i relativno padati od 1977. do danas.⁶⁾ Stopa je prirodnog priraštaja stanovništva mješovitih naselja pozitivna, ali se neprestano smanjuje tokom šezdesetih i sedamdesetih, a to se nastavlja i u osamdesetim godinama. Starenju ruralnog stanovništva umnogome pridonosi i znatna migracija iz sela u grad. S druge strane, takva starosna struktura pridonosi i daljnjem smanjenju stope nataliteta.

Treba napomenuti i to da je sedamdesetih godina došlo i do apsolutnog smanjenja dobnih skupina od 15 do 19 i od 20 do 24 godine u ukupnom stanovništvu Hrvatske.⁷⁾ Sigurno je da je u ruralnim područjima taj apsolutni pad broja mladog stanovništva znatno veći.

Omladinska populacija neravnomjerno je distribuirana po ruralnim naseljima republike, a to je slučaj i sa cjelokupnim seoskim stanovništvom. Dok oko 42% seoske omladine živi u Slavoniji i Dalmaciji, na znatno manjem prostoru bjelovarske, zagrebačke i varaždinske regije živi čak oko 30% svih mladih iz ruralnih područja. Važno je istaći i to da preko 24% seoske mladeži živi u privredno nedovoljno razvijenim općinama, i to najviše u Dalmaciji, a to je u velikom broju nezaposlena omladina.

Unutar samog kontingenta mladih opaža se da što je starija dobna skupina, to je manji udio seoske omladine u ukupnom broju mladih.⁸⁾ To daje naslutiti da kad mladi nakon srednjoškolske dobi ulaze u radnosposobnu dob, značajan ih dio traži zaposlenje izvan ruralnih područja, a to može rezultirati, dakako ne uvijek, migracijom u grad.

Koeficijent je feminiteta seoske omladine ispod 1000 u svim dobnim skupinama tog kontingenta.⁹⁾ Također je više muškaraca nego žena u aktivnoj poljoprivrednoj omladini, mada je koeficijent feminiteta iznad 1000 u dobnim skupinama starijim od 24 godine.¹⁰⁾ Međutim, udio mladih poljoprivrednica može biti čak i veći ako se uzme u obzir dopunski rad domaćica. Dakle, feminizacija poljoprivrednog stanovništva povezana je sa samim starenjem poljoprivrednog stanovništva jer je, kako je opće poznato, stopa mortaliteta među starijima znatno veća za muškarce.

Procjenjuje se da je oko 60% aktivne seoske omladine zaposleno u nepoljoprivrednim djelatnostima i to u većini slučajeva izvan ruralnih područja. To potkrepljuje i podatak da je tek oko 7% individualnih poljoprivrednika među radnoaktivnom omladinom. Inače, 1981. u Hrvatskoj je 56% radnika-omladinaca komutiralo, to jest radilo je izvan svog mjesta stalnog stanovanja, a to bijahu uglavnom ruralna naselja. Može se zaključiti da prilično velik dio seoske omla-

6) Vidi: I. Nejašmić: Prirodno kretanje stanovništva SRH prema tipu naselja boravka, Prikazi i analize, Zagreb: Republički zavod za statistiku SRH, 1986, br. 59, str. 30.

7) Naime, u razdoblju 1961-1971 dobne su se skupine između 15. i 19. te 20. i 24. godine povećale za 33,9% odnosno za 9%, a u sedamdesetim godinama smanjile su se 14,4%, odnosno za 1,2%.

8) Dok je u 1981. 54% mladih između 15. i 19. godina živjelo u ruralnim područjima, u dobnj skupini od 20. do 24. godine, te od 25. do 29. godina, taj je udio pao na 48%, odnosno 43%.

9) Koeficijent feminiteta stanovništva jest odnos broja žena na 1000 muškaraca; u slučaju seoske omladine u SRH on varira od 802 do 927 za kontingent od 15. do 19, odnosno 25. do 29. godina.

10) Koeficijenti feminiteta aktivnoga poljoprivrednog stanovništva iznose 755, te 1014 za dobnu skupinu 15-19. odnosno 25-29 godina, a čak 1075 za dobnu skupinu između 45 i 49 godina.

dine mijenja svoj socioprofesionalni položaj, a da ne odlazi iz ruralnih područja. Znatn dio prelazi u radništvo ili se pretvara u seljake-radnike.¹¹⁾

Mada je blizu četvrtine studenata i polovine srednjoškolskih učenika stalno nastanjena u ruralnim područjima, tek oko 6%, odnosno 11% dolazi iz poljoprivrednih domaćinstava. Ovo daje naslutiti da se među mladim poljoprivrednim stanovništvom boljim obrazovanjem stvara manja socijalna mobilnost nego među mladim nepoljoprivrednicima u ruralnim područjima, koji uglavnom dolaze iz radničkih domaćinstava. Jasno je i to da se većina učenika i studenata ruralnih područja obučava za struke izvan poljoprivrednih djelatnosti, a to još više utječe na odluku o odlasku sa sela.

Iz ovog proizlazi da veću socijalnu mobilnost seoska i osobito poljoprivredna omladina može postići gotovo jedino preseljenjem u grad. U nastavku ćemo, na temelju rezultata spomenutoga terenskog istraživanja, pokušati odgovoriti na to jesu li u tome uspijevale prethodne generacije seoske omladine.

demografsko-socijalna struktura mladih migranata sa sela

Iz analize podataka terenskog istraživanja proizlazi da su glavne karakteristike većine mladih migranata slijedeće:

— Većina mladih migranata preselila se iz jedne u drugu općinu Hrvatske, dok jednu četvrtinu čine lokalni migranti, a drugu doseljenici iz drugih krajeva zemlje;

— Muškarci prevladavaju (57,4%) u ekonomskoj migraciji omladine sa sela; udio mladih muških migranata povećava se s udaljenošću između grada odredišta i ruralnog područja porijekla;

— Najsnažniji tokovi migracije seoske omladine u grad tekli su šezdesetih (38,3%) i sedamdesetih godina (34,3%), te do kraja pedesetih (21,1%), dok se samo 6,3% mladih sa sela preselilo u grad od 1981. do 1984;

U vrijeme preseljenja u grad, najviše je mladih migranata sa sela koji su imali ili pohađali osnovnu školu (43,6%). Među onima koji su se zaposlili odmah nakon preseljenja u grad, dvije trećine bili su radnici sa stručnom kvalifikacijom ili bez nje. Međutim, čak više od trećine svih mladih migranata nije odmah ušlo u gradsku radnu snagu. Inače, prije preseljenja u grad više od 75% mladih migranata nije radilo. Migrantska seoska omladina najviše se (oko trećine) zaposlila u industriji, u manjoj mjeri u trgovini, ugostiteljstvu ili turizmu (14%), te u građevinarstvu (10%).

U vrijeme anketiranja gotovo tri četvrtine migranata imalo je više od osnovne škole, a nešto više od polovine pripadalo je radništvu. Stručnjaka ili rukovodilaca bilo je oko petine. I dalje ih je najviše bilo zaposleno u industriji (44%), a slijede radnici u trgovini, ugostiteljstvu ili turizmu (16%), te u građevinarstvu i stambeno-komunalnim djelatnostima (12%). Većina mladih migranata sa sela

11) Prema rezultatima terenskog istraživanja koje je Centar za istraživanje migracija (danas Institut za migracije i narodnosti, Zagreb), proveo u udruženom radu Zagreba 1982/1983, i u kojem je anketirano oko 1000 radnika, a gotovo svi (93%) bijahu iz ruralnih područja, proizašlo je da se većina komutanata zaposlila u Zagrebu kao NKV/PKV ili KV radnici, a tako su i ostali do vremena anketiranja. Znatnije su jedino napredovali samo NKV/PKV radnici koji su postali KV/VKV. Također se ukazalo na to da je komutiranje (osobito dnevno) postalo zamjena za definitivnu migraciju u grad. Pokazalo se također da je tek 13% bilo poljoprivrednika, premda je tri četvrtine komutanata došlo iz domaćinstava s obradivim poljoprivrednim zemljištem, a većina su bili nezaposleni članovi obitelji ili su se školovali. Detaljnije o tome vidi: M. Oliveira-Roca: *Cirkulacija radne snage — prilog tipologiji prostorne pokretljivosti na primjeru Zagreba*, Studije i izvještaji, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1987, 376 str.

živjela je tada u četvoročlanim nuklearnim porodicama. Gotovo dvije trećine njihovih domaćinstava imalo je niska primanja po članu, a samo 4% visoka primanja.

Mladi migranti i migrantkinje sa sela dosta se razlikuju po svojoj socioprofesionalnoj strukturi. Neposredno nakon preseljenja broj je više ili visokoobrazovanih migranata bio znatno veći u muškom nego u ženskom kontingentu (tablica 1). Nadalje, dok je više od četvrtine migranata imalo zanatsku školu, gotovo trećina migrantkinja završila je neku drugu, uglavnom srednju školu za neproizvodna zanimanja. Takve razlike odražavaju se i na društvenom položaju mladih migranata odmah nakon preseljenja u grad (tablica 2). Naime, mada su migranti i migrantkinje većinom pripadali radništvu, veći je bio udio NKV/PKV radnika među migrantkinjama. S druge strane, znatno je više bilo službenika među ženama nego među muškarcima. Gotovo jednak udio stručnjaka i nižih rukovodilaca u oba kontingenta mladih migranata prikriva činjenica da najvjerojatnije većina ženskih stručnjaka pripada tzv. kategoriji tehničara sa srednjom stručnom spremom, dok je kod muškaraca veći udio stručnjaka sa visokim obrazovanjem i nižih rukovodilaca.

U vrijeme anketiranja znatno je manji bio udio migranata i migrantkinja s osnovnom školom, a veći udio onih sa višim ili visokim obrazovanjem. Povećao se i broj migranata sa zanatskom školom i broj migrantkinja sa srednjom školom. Međutim, još uvijek je među ženskim migrantima manji udio visokoobrazovanih nego kod muškaraca (vidi tablicu 2). Jasno je da je uzrok tih promjena bio nastavak školovanja nakon odlaska u grad, a ne obrazovanje uz rad, jer, kako je već rečeno, čak se trećina migranata nije odmah uključila u radnu snagu nakon preseljenja.

Vremensko razdoblje preseljenja u grad pokazalo se kao važno diferencirajuće obilježje što se tiče socioprofesionalnog položaja migrantske omladine sa sela. Do kraja pedesetih godina u većem broju (47%) mladi se nisu odmah zaposlili jer su najvjerojatnije nastavili školovanje, dok je šezdesetih i sedamdesetih godina to učinio manji udio mladih (oko trećine). Dakle, nastavak je školovanja s vremenom izgubio značenje faktora preseljenja u grad. To potvrđuje i činjenica da, što je veći udio migranata s višim stupnjem školskog obrazovanja, to je kasnije razdoblje migracije u grad (tablica 3). Na primjer, do šezdesetih godina bilo je tek 2% migranata sa završenom višom ili visokom školom, a u sedamdesetim godinama taj se udio povećao na 10%. Sve je to posljedica sve većeg obuhvata seoske omladine sa srednjim ili višim obrazovanjem, i činjenice da su mladi istovremeno i dalje ostali stanovati na selu gdje žive njihove obitelji i da je to omogućeno poboljšanjem prijevoza i prometne mreže na relaciji selo-grad.

U vezi s time, i profesionalna se struktura migrantske omladine koja se odmah zaposlila nakon dolaska u grad poboljšala i diverzificirala (tablica 4). Naime, do kraja pedesetih godina oko polovine mladih migranata zaposlilo se kao NKV/PKV radnici; šezdesetih godina gotovo je jednak udio NKV/PKV i KV/VKV radnika, broj službenika relativno se smanjio, dok se udio stručnjaka i nižih rukovodilaca znatno povećao. U kasnijem razdoblju (1971-1980) najbrojniji su bili mladi migranti sa sela koji su se zaposlili kao KV radnici, povećao se udio službenika, a relativni broj stručnjaka i rukovodilaca nešto je manji. Takav trend odraz je, s jedne strane, strukturalnih promjena same privrede, povezanih s potrebama tehnološkog napretka u industriji i širenjem tercijarnih djelatnosti. S druge strane, migracija sve kvalificiranije seoske omladine jest i još jedan dokaz da ruralni prostor sve više postaje područje stanovanja grupa u donjem dije-

lu društvene ljestvice.¹²⁾ Migracija sa sela u grad, dakle, predstavlja gotovo jedinu mogućnost socijalne mobilnosti seoske omladine.

socijalna mobilnost mladih migranata sa sela

o b r a z o v a n j e¹³⁾

Dosta je velik broj mladih migranata dolaskom u grad nastavio školovanje. Najvjerojatnije su u velikoj mjeri mogućnosti višega i/ili boljeg obrazovanja bili jedan od glavnih razloga njihova migriranja. Među onima koji su imali ili pohađali osnovnu školu, gotovo 45% ih je nastavilo školovanje (tablica 5). Među njima desetina ima višu ili visoku školu. To su uglavnom oni koji se nisu uključili u radnu snagu odmah nakon dolaska u grad. Slična je situacija s onima koji su pohađali ili završili srednju školu, jer ih čak 44% ima više ili visoko obrazovanje. Najmanje su mobilni oni mladi migranti koji su pohađali ili su već imali završenu završnu školu: niti 15% ih nije nastavilo školovanje. U ovoj kategoriji najvjerojatnije su oni koji su se zaposlili odmah nakon preseljenja.

Uzimajući u obzir samo mlade migrante koji su imali osnovnu školu u vrijeme preseljenja u grad, udio onih koji su nastavili školovanje nešto je veći među migrantkinjama nego među migrantima, a osobito je znatno veći udio migrantica nego migranata koji su završili više ili visoko obrazovanje (14,0%, odnosno 6,5%). Razlog tome može biti i u podatku da se gotovo tri četvrtine migranata zaposlilo odmah nakon dolaska u grad, dok je to učinilo tek manje od polovine mladih migrantica. Gotovo je sigurno, dakle, da je većina žena nastavila formalno školovanje, dok su se muškarci dobrim dijelom školovali uz rad. Takvo stanje odraz je opće poznate činjenice da su u ekonomskoj migraciji muškarci većinom dio aktivnog kontingenta, a žene uglavnom pripadaju uzdržavanom kontingentu, dok nakon migriranja i dalje nastavljaju školovanje ili ostaju domaćice koje se kasnije eventualno uključuju u gradsku radnu snagu.

Migranti i migrantice imaju znatno bolju školsku spremu od svojih roditelja, mada migranti imaju bolje obrazovanje od migrantica, tj. kao i njihovi očevi u odnosu na njihove majke (tablica 6). Na primjer, među migrantkinjama kojima su očevi imali osnovnu školu, gotovo trećina ih je sa završenom osnovnom školom, a tek ih je oko 18% završilo višu ili visoku školu. S druge strane, među migrantima čiji su očevi imali osnovnu školu, samo petina ih je s takvom školom, a čak je 22% više ili visokoobrazovanih.

Što je ranije razdoblje preseljenja, izgleda da je to veća obrazovna mobilnost migranata u odnosu na početak boravka u gradu kao i na stupanj obrazovanja oca. Na primjer, dok se prije 1961. 63% migranata koji su tada imali osnovnu školu dalje školovalo, a od njih čak 18% završilo višu ili visoku školu, u razdoblju 1971-1980. je tek 38% od one iste kategorije produžilo školovanje, a samo 3% imalo ih je više ili visoko obrazovanje u vrijeme anketiranja. Do 1960. 79% migranata čiji su roditelji imali tek osnovnu školu nastavilo je školovanje, a čak je 31% takvih završilo višu ili visoku školu. S druge strane, među migrantima s

12) Prema podacima iz spomenutog terenskog istraživanja projekta "Sociokulturni razvoj", u vrijeme anketiranja (to jest 1984/1985) 39,8% KV/VKV i 55,5% NKV/PKV radnika te 24,5% službenika stanovalo je u ruralnim naseljima (to jest mješovitim i seoskim, prema definiciji iz popisa stanovništva 1971). Detaljnije o tome vidi: M. Oliveira-Roca: Demografska struktura i prostorna pokretljivost društvenih grupa, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 1986, br. 1-4, str. 131-144.

13) Varijable koje se ovdje koriste jesu: — vrsta škole koju je migrant pohađao ili završio u vrijeme preseljenja; — završena škola migranta ili migrantova oca u vrijeme anketiranja.

roditeljima s istim takvim obrazovanjem, koji su se preselili u sedamdesetim godinama, taj je udio 73%, odnosno 12%. Takav trend odraz je, kako je prije rečeno, sve većeg uključivanja omladine sa sela u radnu snagu odmah nakon dolaska u grad, a i pretvaranja sela u prostor življenja društvenih grupa najnižeg životnog standarda, to jest ne samo seljaka nego i radnika, kojima su mogućnosti veće socijalne mobilnosti putem obrazovanja sve manje.

društveni položaj¹⁴⁾

Društveni položaj mladih migranata, djece seljaka ili nekvalificiranih ili priučeni radnika, prilično se poboljšao u odnosu na njihove roditelje (tablica 7). Međutim, djeca seljaka bila su uspješnija od djece nekvalificiranih i polukvalificiranih radnika, u pogledu uspona na društvenoj ljestvici.¹⁵⁾ Naime, dok je 62% djece NKV/PKV radnika postalo kvalificirano ili visokokvalificirano u radničkim zanimanjima ili su postali službenici, tek 38% seljačke djece je imalo takav status u vrijeme anketiranja. S druge strane, čak 29% djece seljaka postali su stručnjaci ili rukovodioci, dok je to postiglo tek 11% djece NKV/PKV radnika. Bolja socijalna mobilnost seljačke djece u odnosu na radničku djecu može se objasniti većom heterogenošću prve društvene grupe u pogledu materijalnog položaja. Treba dodati i to da su migranti više poboljšali svoj društveni položaj od migrantkinja bez obzira na svoje porijeklo (to jest, bez obzira jesu li djeca seljaka ili radnika), mada su kod oba spola i dalje seljačka djeca uspješnija od djece NKV/PKV radnika.

Čini se također da je razdoblje 1961-1970 mladim migrantima bilo povoljnije za uspon na društvenoj ljestvici nego sedamdesetih godina. Kao primjer može poslužiti podatak da je u prvom razdoblju među migrantskom djecom seljaka ili NKV/PKV radnika veći udio onih koji su postali stručnjaci ili rukovodioci, nego što je to bilo u kasnijem periodu (to jest, 20% u prvom a 16% u drugom razdoblju). U ranijem više nego u kasnijem razdoblju preseljenja, mogućnosti socioprofesionalne mobilnosti bile su snažnije, jer se društvo brzo transformiralo iz agrarnog u industrijsko, a taj je proces danas gotovo završen. Zapravo, nedavna istraživanja dokazala su da je samoregrutacija društvenih grupa sve veća, osobito među seljacima i radništvom.¹⁶⁾ Ovome može biti djelomično razlog i to što su omladinke manje društveno napredovale nego omladinci-migranti sa sela, jer su se više uključivale u urbanu radnu snagu u kasnijem nego u ranijem razdoblju.

Znatna većina (75%) migranata, koji su se zaposlili odmah nakon preseljenja u grad nije poboljšala svoj društveni položaj. Među njima su najmanje mobilni KV/VKV radnici: čak preko tri četvrtine ih je zadržalo taj status. Najmobilnija je grupa službenika. Naime, oko četvrtine ih je postalo stručnjacima ili rukovodionicima. Radnici bez kvalifikacije najviše su dosegli status KV/VKV radnika (17%) ili službenika (13%). Gotovo je sigurno da je većina onih koji su poboljšali svoj društveni položaj to postigla obrazovanjem uz rad, odnosno internom kvalifikacijom ako su bili radnici.

Među migrantima koji su se uključili u radnu snagu pri dolasku u grad, migrantkinje su manje mobilne od migranata, mada je u oba kontingenta najviše onih

14) Varijabla "društveni položaj" migranta odmah nakon preseljenja, te za anketiranja, kao i "društveni položaj" migrantova oca imaju slijedeće kategorije: "najniži" (NKV/PKV, radnici i niži službenici); "niži" (KV/VKV radnici), "srednji" (službenici); "viši" (stručnjaci i niži rukovodioci); "najviši" (politički rukovodioci i direktori radnih organizacija); obrtnici, seljaci.

15) Ovdje se analiza ograničava na seljake i na "najniži" društveni položaj, jer su frekvencije drugih kategorija premale.

16) Vidi detaljnije o tome: D. Sekulić: Socioprofesionalna mobilnost u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 1986, br. 1-4, str. 41-56.

koji nisu mijenjali status (77,1% odnosno 75,6%). Najveći pomak bio je kod NKV/PKV radnika i radnica, koji su postali kvalificirani i visokokvalificirani, odnosno službenici. S druge strane, znatno je veći udio onih koji su postali stručnjaci ili rukovodioci među migrantima nego među migrantkinjama.

Seoska omladina koja se preselila u grad šezdesetih godina imala je viši stupanj društvene mobilnosti od mladih migranata koji su došli u sedamdesetim godinama. Naime, dok je u prvoj grupi oko 69% onih koji nisu mijenjali položaj naviše, kod druge skupine taj udio iznosi gotovo 90%. U oba je razdoblja najviše migranata koji su dalje ostali radnici. Dakle, kao i kod intergeneracijske mobilnosti, i u slučaju intrageneracijske mobilnosti veća je "zatvorenost" društvenih grupa, a migracija iz sela u grad ne predstavlja kao prije tako snažan kanal društvene promocije.¹⁷⁾

zaključak

Može se zaključiti da je osnovna teza po kojoj migracija u grad pridonosi značajnoj socijalnoj mobilnosti omladine sa sela samo djelomično potvrđena. Naime, ona više vrijedi u slučaju intergeneracijske nego intrageneracijske mobilnosti. Poznato je, međutim, da je intergeneracijska mobilnost velikim dijelom rezultat transformacije društva, pa, dakle, i jednoga od njegovih važnih slojeva, tj. migranata.

U obje dvije vrste socijalne mobilnosti, veće su mogućnosti višeg uspona na društvenoj ljestvici onim migrantima koji su dolaskom u grad nastavili školovanje, a znatno manje onima koji su se odmah uključili u urbanu radnu snagu. Dakle, migracija radi obrazovanja dokazala se kao jači faktor vertikalne mobilnosti nego migracija radi zaposlenja u gradskoj privredi. Bez obzira na razlog preseljenja, migranti koji su dolazili u grad u ranijem razdoblju postigli su viši stupanj intergeneracijske i intrageneracijske socijalne mobilnosti od onih što su došli u kasnijem razdoblju.

Takav se trend podudara sa najintenzivnijim razdobljem industrijalizacije i razvoja tercijarnih djelatnosti, te deruralizacije i deagrarizacije društva šezdesetih godina, kao i pojavom prvih znakova socijalne krize sredinom sedamdesetih. Odraz je takva stanja sedamdesetih godina smanjenje intenziteta migracijskih tokova, osobito iz sela u grad, i sve jače komutiranje radne snage između sela i grada, osobito pripadnika radništva. Može se naslutiti da se urbani i ruralni prostori sve više homogeniziraju. Naime, grad postaje prostor stanovanja i rada pripadnika srednjih i najviših društvenih slojeva, a ruralna naselja nisu više samo područja rada i stanovanja seljaka, nego i područja stanovanja (a rijetko i rada) najnižih društvenih slojeva.

Na kraju valja naglasiti da su rezultati ove preliminarne analize jasno ukazali na potrebu za longitudinalnim terenskim istraživanjima, ne samo o uzrocima i razlozima migracije i komutiranja selo-grad nego i o posljedicama tih procesa po urbani i ruralni prostor. Takva su istraživanja još uvijek rijetka u Jugoslaviji.

17) O "zatvorenosti" jugoslavenskog društva detaljnije vidi: M. Lazić: U susret zatvorenom društvu, Zagreb: Naprijed, 1987.

Tablica 1.

Obrazovna struktura ruralno-urbanih mladih migranata u vrijeme posljednjeg preseljenja i u vrijeme anketiranja, po spolu

u %

		Školska sprema				
UKUPNO		Osmogodišnja škola	Zanataska škola	Srednja škola	Viša ili visoka škola	
		a. Svega				
1. U vrijeme posljednjeg preseljenja	100,0	43,6	24,1	23,7	8,6	
2. U vrijeme anketiranja	100,0	24,1	29,6	22,2	24,1	
		b. Muški				
1. U vrijeme posljednjeg preseljenja	100,0	41,6	28,9	18,1	11,4	
2. U vrijeme anketiranja	100,0	23,5	38,9	11,4	26,2	
		c. Ženski				
1. U vrijeme posljednjeg preseljenja	100,0	46,3	17,6	31,5	4,6	
2. U vrijeme anketiranja	100,0	25,0	16,7	37,0	21,3	

Tablica 2.
Društveni položaj ruralno-urbanih mladih migranata u vrijeme odmah nakon posljednjeg preseljenja i u vrijeme anketiranja po spolu

	Društveni položaj							U %
	UKUPNO	NKV/PKV radnici i niži službenici	KV/VKV radnici	Službenici	Stručnjaci i niži rukovodioci	Politički rukovodioci i direktori	Obrtnici	Seljaci
1. U vrijeme odmah nakon posljednjeg preseljenja	100,0	35,5	32,5	16,2	11,2	1,0	1,0	1,0
2. U vrijeme anketiranja	100,0	27,9	32,5	18,8	12,7	5,6	2,5	0,0
1. U vrijeme odmah nakon posljednjeg preseljenja	100,0	34,6	35,4	12,6	11,8	1,6	1,6	0,0
2. U vrijeme anketiranja	100,0	26,8	36,2	11,0	15,7	7,1	3,1	0,0
1. U vrijeme odmah nakon posljednjeg preseljenja	100,0	37,1	27,1	22,9	10,0	0,0	0,0	0,0
2. U vrijeme anketiranja	100,0	30,0	25,7	32,9	7,1	2,9	1,4	0,0

Tablica 3.
 Obrazovna struktura ruralno-urbanih mladih migranata u vrijeme preselejenja po vremenskim razdobljima preselejenja
 u %

Razdoblje preselejenja	Školska sprema				UKUPNO
	Osmogodišnja škola	Zanatska škola	Srednja škola	Viša ili visoka škola	
Do 1960.	52,8	18,9	26,4	1,9	100,0
1961-1970.	46,6	21,4	25,2	6,8	100,0
1971-1980.	39,1	29,9	20,7	10,3	100,0

Tablica 4.
 Društveni položaj ruralno-urbanih mladih migranata nakon posljednjeg preselejenja po vremenskim razdobljima preselejenja
 u %

Razdoblje preselejenja	Društveni položaj						
	UKUPNO	NKV/PKV radnici i niži službenici	KV/KV radnici	Službenici	Stručnjaci i niži rukovodioci	Politički rukovodioci i direktori	Obrtnici
Do 1960.	100,0	50,0	17,6	20,6	2,9	—	2,9
1961-1970.	100,0	37,7	33,8	10,4	11,7	1,3	1,3
1971-1980.	100,0	30,9	39,7	17,6	10,3	1,5	—

Tablica 5.

Školska sprema ruralno-urbanih mladih migranata u vrijeme anketiranja prema školskoj spremi u vrijeme posljednjeg preseljenja

Školska sprema u vrijeme preseljenja	Školska sprema u vrijeme anketiranja				u %
	UKUPNO	Osmogodišnja škola	Zanatska škola	Srednja škola	
Osmogodišnja škola	100,0	55,4	19,6	15,2	9,8
Zanatska škola	100,0	0,0	85,5	11,3	3,2
Srednja škola	100,0	0,0	1,6	54,1	44,3
Viša ili visoka škola	100,0	0,0	0,0	0,0	35,5

Tablica 6.

Školska sprema ruralno-urbanih mladih migranata u vrijeme anketiranja prema školskoj spremi oca, po spolu

Školska sprema oca ¹	Školska sprema migranta				
	UKUPNO	Osmogodišnja škola	Zanatska škola	Srednja škola	Viša ili visoka škola
Osmogodišnja škola	100,0	25,3	a. Svega 38,9	16,1	19,7
Osmogodišnja škola	100,0	20,4	b. Muški 49,7	7,5	22,4
Osmogodišnja škola	100,0	32,4	c. Ženski 23,5	28,4	15,7

¹ Nisu date druge kategorije jer su frekvencije premale (manje od 50).

Tablica 7.
Društveni položaj ruralno-urbanih mladih migranata prema društvenom položaju njihovih očeva u vrijeme anketiranja, po spolu

Društveni položaj oca ¹	Društveni položaj migranta							u %
	UKUPNO	NKV/PKV radnici i niži službenici	KV/VKV radnici	Službenici	Stručnjaci i niži rukovodioci	Politički rukovodioci i direktori	Obrtnici	
Seljaci NKV/PKV radnici i niži službenici	100,0	32,8	25,8	12,5	18,0	8,6	2,3	—
	100,0	26,8	37,1	24,7	6,2	4,1	1,0	—
Seljaci NKV/PKV radnici i niži službenici	100,0	27,5	31,3	6,3	18,8	12,5	—	—
	100,0	22,2	48,1	16,7	7,4	5,6	—	—
Seljaci NKV/PKV radnici i niži službenici	100,0	41,7	16,7	22,9	16,7	2,1	—	—
	100,0	32,6	23,3	34,9	4,7	2,3	2,3	—

¹Nisu date druge kategorije društvenog položaja oca jer su frekvencije premale (manje od 50).

Maria Oliveira Roca

Migration of the Rural Youth (with a special accent on the social mobility of migrants)

Summary

The basic thesis of this article, that migration into the city contributes to the greater social mobility of the rural youth, has only partly been confirmed. It holds true in the case of intergenerational more than intragenerational mobility. In both kinds of social mobility migrants who continued their education when they came to the city has greater possibilities for a higher place on the social ladder than those who began to work immediately. Therefore, migration because of education has proved to be a stronger factor of vertical mobility than migration because of employment in the city. Regardless of the reasons for migration, migrants who came to the city in earlier periods achieved a higher degree of intergenerational and intragenerational mobility than those who came later.

Urban and rural areas are becoming more and more homogenized. The city is increasingly becoming a place for the life and work of the middle and higher social strata, and rural settlements are no longer only the places of work and life for peasants, but also the places of life (and rarely work) for the lowest social strata. What is more, migration from the village into the town is not, as it was earlier, such a strong channel of social promotion. ●

Миграция сельской молодежи (с обзором на социальную подвижность мигрантов)

Резюме

Основной тезис настоящего труда, говорящий, что миграция населения в город в значительной мере способствует социальной мобильности молодых из сельской местности, только отчасти подтвержден. Он в первую очередь применим в случае обсуждения мобильности между поколениями, а только потом в случае мобильности внутри поколений. В обоих случаях социальной мобильности, возможность достижения высокого положения в обществе обеспечена тем мигрантам которые продолжали учиться, в отличие от молодежи непосредственно включенной в работу, о которой эта возможность очень незначительна. Иными словами, миграция, являющаяся мотивом для окончания школьного образования доказалась как более значительный фактор вертикальной мобильности чем миграция, устремленная на занятость в разных отраслях хозяйства в городской местности. Несмотря на мотивы переселения, мигранты пришедшие раньше в город, достигли более высокой степени в мобильности между поколениями, чем в мобильности внутри самых поколений, а именно среди мигрантов пришедших после этого в городскую среду. Городские и сельские просторы все больше гомогенизируются. Город становится местом пребывания и местом приложения труда средних и высших общественных слоев, в то время как сельская местность становится местом приложения труда и местом пребывания крестьян, и одновременно местом пребывания (в рудких случаях местом приложения труда) самых низких общественных слоев. Миграция населения из села в город больше не является сильным и решающим каналом общественного стимулирования. ●